

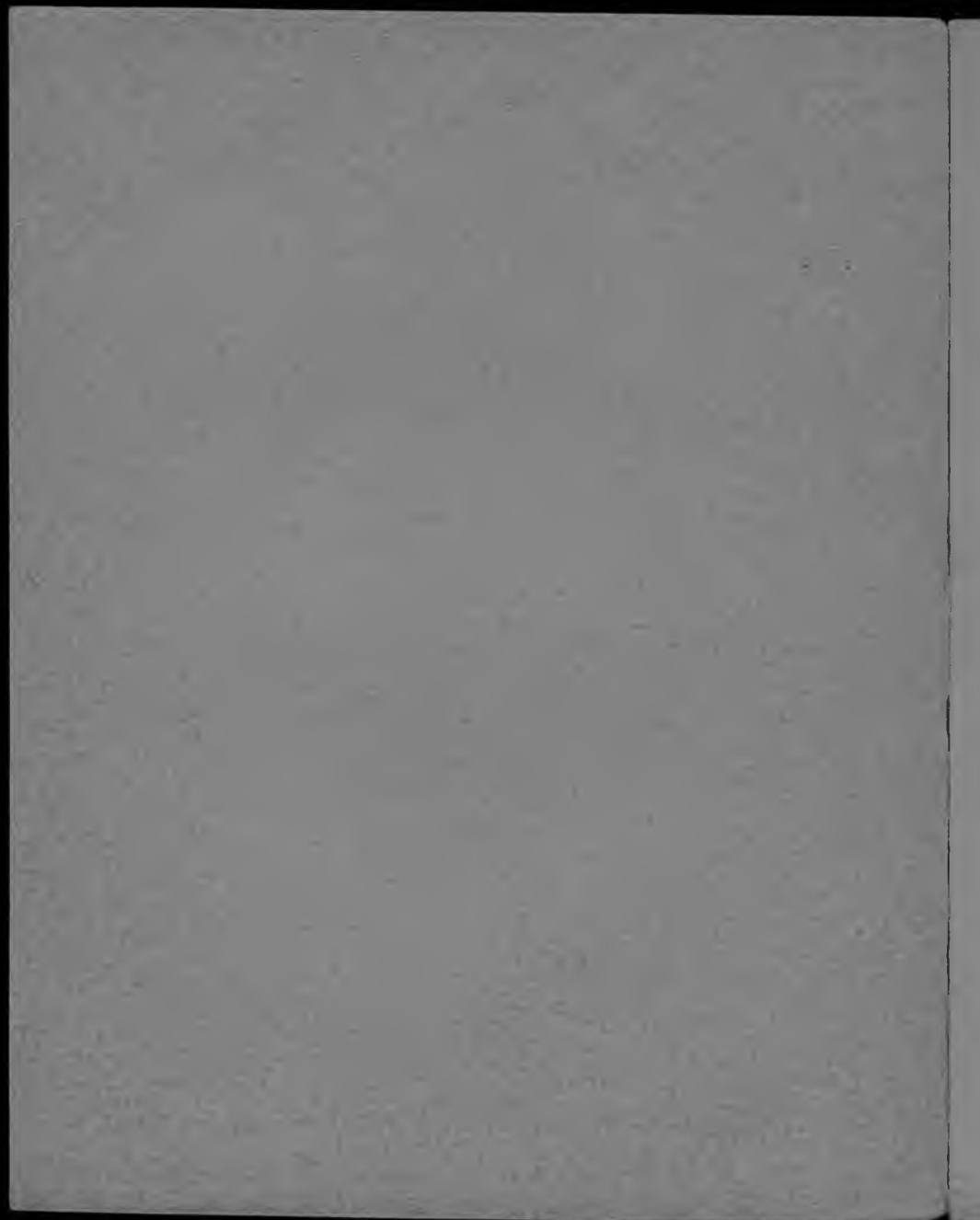
Домашнее задание
27.12.27

доктор А. А. Крустолов.

Скӧтсаӧ мортлы вужыс вӱсӧмјас

Роч-вылыс лӧгӧдӱс
В. П. Булышов.

КОМИ ӦГА ЛЕЗАН-ИН
Сыктывдӱн кар
1927 ҕо.

Коми-~~3~~ Доктор А. А. Кусталов.

2-717

Скӧтсан мортлы
вужыс-висӧмјас.

Роч-вылыс комиӧн
лӧсӧдӧс В. П. Булышов.

Сыктывдӧн кар.
Коми ыга лезан-ӧн.
1927 в.

Доктор А. А. Хрусталеv. Зараза от животных к людям.

г. Устьысольск.
Облит № 177

Тип. Коми Издательства.
Тираж 2500.

Скөтсаң мортлы вуҗыс- вигөмјас.

Вигөмјас емөг уна-пөлөс. Виглөны мортјас, виглөны щөщ скөт (пемөсјас), вөрын олыг зверпөткајас. Виглөны весиг быд-пөлөс гагјас. Пөчө шуны: вигмыны вермас быд ловја-лов. Вигөм быддөнлөн ас-пөлөс. Емөг вигөмјас—вигөдөны сөмын мортјасөс, сөгга некущөм ловја-ловлы оз вуҗны. Богтам көт бија-кисталан-тиф (сыпной тиф). Тајө вигөмнас морт-кынзи некущөм ловја-лов оз виглы. Сиҗ-жө, лок-вигөмөн (сифилис) мортыс да гырыс-сикас өблеҗанаыс-кынзи некущөм ловја-лов оз виглы.

Емөг вигөмјас—вигөдөны сөмын скөтөс, мортлы оз вуҗны. Богтам көт јур-дој—сijө овлывлө сөмын вөвјаслөн. Сөгга овлө сура-гырыс-скөтлөн (мөсјаслөн) вывти вуҗыс-паскалыс ты-вигөм (повальное воспаление легких рогатого скота).

Емөг i сещөм вигөмјас: овлөны мортјаслөн дај скөтјаслөн. Тащөм вигөмјасыс вуҗөны скөтсаң мортлы.

Тајө ниҗаас скөтсаң мортлы вуҗан-вигөмјас-јывөыс i лоө вигтавлөма.

Med-вождөр колө төдны со мыј: вігөмјас овлөны кык-пөлөс—вужан-вігөмјас да вужтөм-вігөмјас.

Вужө мортсаң мортлы да скөтсаң мортлы сөмын вужан-вігөмјас (заразные болезни).

Вужан-вігөмјас, он-кө накөд бөгтчы чорыда воґсагны, зев өдјө паскалөны. Скөтлөн вужан-вігөм вігөмөдө уна скөтөс. Мортлөн вужан-вігөм—уна јөзөс.

Кыг-мыј лооны вужан-вігөмјасыс?

Тажө төдмалөм-вылын важысаң-нын ужалісны уна докторјас, скөт-лекарјас да јона-велөдчөм-јөз. Нажө төдмалісны—вужан вігөмјастө-пө вөчөны зев посні, гінмөн адзытөм гаґјас. Вігөм-вөчыг гаґјасыс вывті посніөс. Гінлы тыдалөны сөмын

јона-ыждөдыг стеклөјас-пыр віқөдөмөн. Сещөм стеклөјас ыждөдөны зев јона: мукөдыс ыждөдөны віқөданторсө сурс-мында. Кымынкө тащөм стеклө трубка-піө өтлаалөмөн вөчөмаөг віқөдан—мікроскопөн шугө. Сещөм віқөдан-пырыс-кө пондам віқөдны вісыг-мортлыг бөгтөм вір-војт-вылө, адзам вір-пыщөыс вігөдан-гаґјас.

Јона-велөдчөм-јөз сецөм вiгөдан-гагјаслы ге-
тисны ным—микроб.

Јона төдмалөм-бөрын велөдчөм-јөз адзөмаөс
быд вужан-вiгөмлыс аслыс-пөлөс гагјас-микробјас.
Өтi-пөлөс микроб вiгмөдө гiбырса јазваөн,
мөд-пөлөс микроб—кољераөн, којмөд-пөлөс мик-
роб—сап-вiгөмөн, да сiқи воҙө.

Сегга велөдчөм-јөз вiгталөны, микробјасыс-пө
ставыс ловјаөс: чужөны, олөны, вөрөны, сојөны,
лолалөны, рөдмөны да кулөны. Вөлөмакө, олөны
быд ловја-лов-моз-жө.

Мед огө вiгмө вужан-вiгөмјасөн, колө вiдчiсны
вужан-вiгөм микробјас вегкалөмыс. Кықкө-кө-нын
вегкалисны вiр-пиад да јаж-пиад,—колө кыз-мыј вер-
ман лечитчыны, вiны пыщыд вiгөдыс-микробјассө.

Скөтсаң мортлы вужан-вiгөмјасыс емөг уна-
пөлөс. На-пиыс ми төдмалам сөмын сецөм вiгөм-
јас, кушөмјас мед-щөкыда овльвлө. Шочжыка
овльвлан вiгөмјас-јылыс тани огө пондөј горнит-
ны. Сөмын огө вунөдөј: тан вiгталөм вiгөмјас-
кынқи, емөг-на уна мукөд-пөлөс вiгөмјас.

Гібырса-язва *).

Тажö — вужан-вісöм. Мортлы вöчö зев ыжыд лок. Тащöм вісöмөн вісыг-скötгaн-кö вісöдан-мікробјасыс вескаласны зоньвіча-скötлы лібö мортлы — најö вігмасны сіјö-жö вісöмнас.

Гібырса-язваөн скöt-пыыг віслöны вöвјас, мөс-јас, öшјас, кöзајас, кањјас, понјас, көрјас да вер-бљудјас.

Овлывлö гíбырса-язва ставму-паоталаын. Сöмын мукöдлаас тајö вісöмыс овлывлö јонжыка да щökыджыка. Мед-јона тајö вісöмыд паскалöма гíбырын: сені мед-јона таыг кулö скötыд. Сы-вöсна і нímсö вісöмыслы сетöмаөг — г í б ы р с а - ј а з в а. Роч муын тајö вісöмөн јона-жö віслывлö скötыд. Новгород-губерњаын öтí ноль-воөн гíбырса-язваыг кулöма 60.000 душ вöв да мөс.

Мікробјасыс гíбырса-язвалөн вермöны овны ловја-скöt јаж-пыщкöсын-кынңі і му-пыщкын. Вісöмыс паскавлö коставлöмөн: пöраыг-пöраö, кымынкö во-мыгті чорыда да јона паскавлас, сөгга бара чінлас-лöнлас; бөр бырлö да, бара лоас-да.

Мед-јона гíбырса-язва овлывлö гожöмын, шоньд-дырјі, кор скöt лудын јіргö.

Овлывлö мукöд-дырјі сіңі: скöt ветлöдлас во-мöд віңјас-вывті зоньвічаөн, сөгга во ноль-мыгті, віг-мыгті став ветлöдлыг скötыс чукөрнас öтпыр-јö вігмö гíбырса-язваөн.

---

*) Ізванн мјан шуöны колераөн.

Му-пыщкын сибырса-язвалон микробжасыс мед-
жона овлоны васод вицяс-вылын да нуржасын;
овлоны васод мужасын да быдман турун-пыщкын.
Гожомнад ирсегад скотыд гожо сещом турунсо
даж вимю сибырса-язванад. Сиц-жо скот вимю тажо
висомон, микробжасыс-ко вескало орты дожасо,
гыжнајасо.

Сиц-ко, сибырса-язва шедо скотлы мугаң, быд-
ман турун-пыр—лудын ирсегон-ветлигон.

Сегга тажо висомто паскодоны быдгама скотос-
куртчалыг лебалан-гагјас: лөцјас, гутјас, гебјас,
номјас. Најо куртчасны висыг-скотос, сегга леб-
чоны зонвица-скот-выло да куртчомнас колоны
најо јай-вир-пыщкас висодыг микробжасо. Ичотик
лебалыг-гагјас вермюны сибырса-язваон вимодны
уна скотос да јозос.

Лебалыг, куртчасыг гагјасыс овлоны гожюмын.
Сы-вюсна висюмыс гожюмын-жо паскало. Сегга
бара-жо зонвица-скотто вицюны отлаын висыг-скот-
көд,—дерт-буракю, вужас висюмыд. Мукөд-дырји
сибырса-язваон скот висло толын гиджасын да кар-
тајасын вицигон. Скотлы микробжасыс секи вескало-
ны турунгыс да ицасыс.

Сиц-жо висом вермю паскавны скот-кучикжасаң,
гонјасаң, вурунгаң, гургаң да мукөдторгаң.

Сибырса-язва скотјаслон овло ортыса да пыщ-
көсса. Ортыса—микробжасыс-ко вескалоны ортыса
дожасо, гыжнајасо. Пыщкөс—микробжасыс-ко вес-
калоны сојан-пыр.

Быд-пөлөс скөтлөн (мөсјас-вөвјас да мукөд) тајө вiгөм овлө аслыс-ногөн. Вөвјаслөн ортсыса сiбырса-јазва-дырјi овлө кучiк-улас јөнгыл (пыкөс). Сiјө јөнгыл зев өдјө быдмө. Јөнгылыс кi-улын зев пөг да зев дојмыс. Вөв дугдө сојөмыс. Сөлөмыс кутас тiпкыны вывтi терыба. Сещөм вөв кулө лун 3-4-мыгт. Мукөд-дырјi вөвлөн вiгөм нужалө-кысгө вежондө. Сещөм вөвсө-кө еновтчытөг пыр пондан бурдөдны—лун дас-мыгтi бурдас зiкөз.

Пыццагь вiгөм вөвјаслөн мунө нөшта-на чорыджыка. Унаыс вөв кувлө зiк нөмтөдтөг, өтi здукөн—сојiг-костыс вомас туруныс колө нылышттөм. Мукөд вөвлөн вiгөмыс кысгө лун кык. Сещөмсө бурдөдны он-жө некыз вермы. Кулөм воэвылас вөвлөн кучiкыс лоө көзид. Гөныс ставыс тырө лемаган (липким) пөгөн. Асмогаган-инөдыс мытчыгө вiр.

Сура-гырыс скөт сiбырса-јазваөн вiгө вөвјас-моз-жө. Мөсјаслөн мед-војдөр чинө јөв.

Ыжјасөс тајө вiгөм вiгөдө нөшта-на чорыджыка. Вiгөмөгаь најө кулөны час-мөд-мыгтi. Вiгыс ыж сувтас бөр-кокјас-вылас, недыр бергалас сөгга угө. Вомөдыс мытчыгас вiр-сора быг, рөмызтөмыс бырө, гiрчкө пиңјаснас, асмогаган-инөдыс сiгi-жө мытчыгө вiр.

Порејас сiбырса-јазваөн вiгөм-бөрын мед-војдөр лооны зев лөнөг, быттөкө уэны көсјөны. Горш-бердас лооны јөнгылјас. Кучiкыс јөнгылјас-вылас гөрдөдө, мукөд јөнгыл-вылас лөзөдө. Сөгга поре пондас гырдөн мытiтны. Кулө 1—2 лун-мыгт.

Сібырса-жазваён кулём скётлөн јайыс зев ödjö пондö шыкны, сімыны. Јайыс лоö һебыд, вірөг. Лопјыс *) зев јона ыжымöма—зөнвїра-скётлөн-сертї 6—8-мында ыжыд.

Бурдöдны колö со кыжі: јонгылјассö вундöны, сөгга вундöм-інјассö ставсö сотöны donöдöм-кöртөн. Бөрвылас сіјö сотöм-dojjассö бурдöдöны уна-пöлöс лeкарствојасөн.

Сібырса-жазваён кулыг скётлыг шojjассö колö гуавны јона-бура вїдчїсöмөн. Кодјыны гу колö 3 аршін-куча да аршынөн-жынјөн-пагта (їчöt скётлы їчötжыка). Жужтанас— 3 аршын-судта-кымын. Гу колö кодјыны кытчökö бокö і мед абу матын оланїсаң да кыті оз ветлöдлы скёт, кытчö һемтор оз көзны, оз вöдїтны пуктасјас да кытыг оз перјыны сој һї лыа.

Гу кодјöм-бöрын вöлыгтї вајны шojсö. Кучїк-сö колö уналатї пуртөн вундавны-розöдавны— медым кучїкыс-вылö һекодлөн вежыс оз пет да мед һекод оз перјы кучїкыс-вöсна бөр гугыс. Почö вöчны і сіжі: гу-пыщкас лöдны пес да кїг-кавны сіјöс карасїнөн лїбö һерпөн; сы-вылö сөгга пуктыны шojсö да пессö öзгыны. Бїыс сіқнад вїјас став мїкробјассö. Тақнад зeböмөн вїсöмыс сөгга оз вермы вужны һекодлы, оз понды паг-кавны.

Сібырса-жазваён кулём скётлыг шojјас оз поч-колыны гуавтöг. Гуавтöгыд шojтö вeрмасны кыс-

---

*) Селезенка.

кавны понјас да паскөдны вігөмсө воґо. Картаыг да гідјасыг, көні овліс віыг скөт, гөгөр быдтор колө мыскавны пөг-кунваөн. Бөрвылас кіскавны сульомаваөн. Сіңи-жө колө вөчны став вөдітчан да донажык көлујјасыскөд. донтөмжык көлујјассө да гојан-пыдөсјассө колө ставсө сотны. Оз ков вунөдны сотны лібө мыскавны һекущөм вөдітчан-көлуј.

Көрта-көлуј колө донөдлыны. Кучіка-көлуј колө кіскавны пуан-кунваөн сөгга сујны кык вежон-кежлө дөгөд-піө.

Віыг-скөткөд вөдітчысјас лібө віган-скөт кучіка - көлујјасөн, гөнјасөн, вурунөн, сурјасөн вөдітчысјас лібө віыг-скөтлыг јай да јөв сојыг-јас вермасны аоныс вігмыны сібырса-јазваөн.

Јөз-піыг мед-щөкыда вісмывлөны тајө вігөмөн кучік-вөчысјас, пемысјас, начкысјас, јай-вузалыг-јас, мөс да вөв-гөгөр вөдітчысјас. Һекущөма оз поґ леґны вузавны јай һи кучік сібырса-јазваөн віыг скөтлыг. Сылыг оз поґ сојны јайсө һи јөвсө, кучікыс оз поґ вөчны һекущөм көлуј.

Сібырса-јазва вермө вужны мортлы уна-ногөн. Щөкыджыка мікробјасыс вегкавлөны ортсыса-дојјасө, гыжнајасө. дојјас мјан, медга-һин кіјасын, овлө уна. Мікроблы оз ков ыжыд дој. Вермө вегкавны вегіг гінмөн-адзытөм дојөд.

Мікроб вегкалан-інас мортлөн мед-војдөр лоө ічөтік вабол. Һедыр-мысти вабол-гөгөрыс лоөны нөшта уна ваболјас. Сөгга ваболјасыс өтлаасөны, погөны—лоө гөгрөс дој, ј а з в а. Сещөм дојыс

унаыг овлө чужөм-вылын да гола-вылын. Кучік-
јас, гөңјас, кујас да јаж-тушјас новлөдлыгјаслөң
сецөм дојыс овлывлө пеллом-вылас.

Мікробыс вермө мортлы вескавны кынөм-пыщ-
кас сојан-јуанкөд (јажкөд, јовкөд). Сесга вермө
вескавны сынөд-пыр тыјасас лолалігөн. Сы-вөсна
тыјасын гібырса-јазваыд овлывлө сецөм јөзлөн,
коді вөфитчө гөнөн, вурунөн, щөтөн да кіггөм-
көлујјасөн.

Ортсыса-гібырса-јазватө мортлыг, абу-кө-на
еновтчөма, позө бурдөдны зікөз. Еновтөм-вігөм
бурдөдны һекыз-һын оз поз.

Һекыз он вермы бурдөдны гырк-пыщкөсгаң
лы ты-пыщкөсгаң вігөмјасөс. Секи зев өдјө, лун-
мөд-мыгті, морт кулө.

Өні мі төдам: гібырса-јазва—вужан-вігөм. Тө-
дам: вігөм вермө вужны мортлы уна-ногөн. Сіз-
жө төдам: мортлы сіјө вігөм зев лок—унжыкыг-
сө віјө. Сы-вөсна быд мортлы, чajtө-кө аосө віг-
мөмөн гібырса јазвадн да ем-кө маті-гөгөрын се-
цөм вігөмөн вігыг скөт,—колө-һын мунны пырыг-
пыр доктор-дінө.

Мунан-кө пырыг пыр казалөм-бө-
рын—верман візны ассыд олөмтө, бур-
дан зікөз.

Еновтчан-кө—кулан.

Мыј колө вөчны, сіјө вігөмөн-кө вігмас міјан
скөт? Ферт міјанлы окота вігыг-скөттө бурдөдны.

Быдөнлы-öd жал ужалыг-скөтыд да јөлөн верды-
гыд. Бурдөдны сибырса-јазва сөкыд—вывті өdjө
топөдө-да. Он-на удит бура бергөдчыны, виçöfan-
да вөлыд кулөма-нын. Мукөд-дырји вгөм куза
кысгө—лун кујм-ноль. Секи вгыг-скөтөс позө бур-
дөдны. Сөмын скөт-лекартөг кутчигны бурдөдны
оз шогмы. Ас-бурдөдөмнад немтор төдтөгыд ун-
жык вермас лоны омөлыс.

Мед-војдөр колө мөвпыштны, мед ескө вгө-
мыс воçө оз разав, мед оз вгемы мукөд
зонвиçа-скөт. Сы-вөсна зонвиçа-скөтөс колө
торјөдны вгыг-скөт-диныг. Сөгга каçалөм-бөрын
пырыг-пыр колө корны скөт-лекарөс. Сijө вгста-
лас-индас мыј колө керны-вөчны. Сөгга ачыс вө-
час мыј колө, мед вгөмыс оз паскав воçө. (Дезин-
фекция).

Мыј вөчөны сиктјасын, феревнајасын сибырса-
јазваөн скөт вгигөн?

Креçтана, пемыдлун-вөснаыс шуөны: кыçи-пө
вгөм вермас вужны мөдлы—абу-öd-пө сijө кока.
Кулө-кө сибырса-јазваөн вөв лі мөс—мијан пемыд-
jөзыд кучиксө куласны, јajsө шыбытасны кущөм-
кө сонө (рөвө) гуавтөг. Сонгыд шыбытөм јaj-
тушатө пондасны кыскавны понјас да ракајас.
Ферт сөгга вгөмыд бара паскалө да разалө воçө.

Сiçi немтөдтөг олөм ужалөм-вөснаыд кулө
мијан Росејаын быд-во 100.000 гырыга-поснiа скөт.

Со мыј-ыжда „налогыс“ мијан пемыдлуныд-
лөн!! Со кущөм омөльтор тајө вaјө креçтаналы!!

Мортјаслы колө јона төждыгны аслас зоньвиҗа-
лун-вөснаныс. Колө астө пыр быдлаын виҗны сө-
стөма. Медга-нын колө виҗны сөстөма ас-гөгөр да
скөт-гөгөр, көнкө матын-кө ем сибырса-јазвадн
вигыс скөт.

Колө јона виҗөдны да дөҗөритны аслад ки-гө-
гөр: абу-ө сени дојјас, гыжнајас. доја-кијасөн оз
поҗ инмөдчыны нөти вигыс скөт-бердө һи кулөм
скөт-динө.

Сибырса-јазвадн вигыс скөт-бердө волөм-бөрын
пыр колө киястө бура мыскавны мајтөгөн.

Оз поҗ гојны јај һи јөв сецөм вигөмөн вигыс
скөтлыс.

Өһи ми адҗам—сибырса-јазвакөд вермагны гө-
кыд. Колө јона унатор төдны, гөгөрвоны да јона
төждыгны унатор-јылыс.

Мижан шудлун-вылө өһи јона-велөдчөм-јөз вер-
мисны лөгөдны зев бур выльтор, сибырса-јазвакөд
кокһиа воҗсагантор. Сижө выльторјыс — пистивалөм. Ми
ставным төдам, кыҗи важыган-нын мијанөс пистив-
лисны пистивигөмөн вигөмыс. Сижө-жө вөлөм поҗө
пистиваны скөтөс сибырса-јазвадн вигөмыс. Пистив-
алөм-скөтлы сегга вигөмыс оз вуҗ. Быдөнлы колө
виҗны асгыс скөтсө зоньвиҗадн. Пистиваны сибырса-
јазваыс, окоҗитан-кө, көчө виставны скөт-лекарлы.
Сижө куцөмкө лунө локтас те-ордө колан-көлуж-
јаснас да пистивалас став скөттө, көдөс щөктан.
Өһи ми төдам; сибырса-јазва вуҗан-вигөм.
Төдам: мыј-вөсна лөө, кыҗи пагкалө-ра-
залө воҗө.

Кодлөнкө-кө өиктын вiгмас тaјö вiгö-
мөн скөт—колö сы-јылыг пыр-жö вiгтав-
ны скөт-лекарлы. Лекарыд төдмалас да
щөктас мыј колö вöчны, мед вiгöм оз
пагкав воқö. Оз ков соггыны да қеблав-
ны скөтлыг сещöм вiгöмсö.

Тaјö вiгöмөн вiгыг скөтöс қеблалыг-
јас да сещöм скөтлыг јaј да јöv вуза-
лыгјас вöчöны зев ыжыд мыж. Гiбырса-
јазва дурдöдны верман сöмын ставөн
өтув вермасöмөн. Öтка морт сыкöд,
немтор оз вермы вöчны.

Сап-вiгöм.

Скөт-пыг сап-вiгöмөн вiглöны вövјас, оголјас,
кöзајас; сапөн вiглöны i каңјас, понјас, крыса-
јас да мукöдјас. Унжыкыгсö вiглывлöны тaјö вi-
гöмнас öтi - гыжја скөт. На - пыг щökыджыка
вiглöны вövјас.

Гура - гырыг-скөт—мöсјас да кодјас-да—тaјö
вiгöмөн оз вiглыны.

Роч-муын сапөн скөт мед-јона вiглывлö лун-
выв да асыв-лунвыв губерңајасын.

Сап—гiбырса-јазва моз-жö—вужан-вiгöм. Сап-
өн скөт вiгмö аслыс-пөлöс мiкробјасыг-жö. Скөт-
пыщкö вегкалöм-бöрын мiкробјасыс вöчöны вiгöм.

Мортыд сап-вiгöмөн вiглö шоча—јона шоча
гiбырса-јазва-дорыг. Сöмын морттö сапыд вiгöдö

јона чорыда. Мортыд зев-нын шоча бурдлывлө тајө вігөмы.

Сібырса-јазва-моз-жө сап-вігөм овлө пыщкөсса да ортыса. Сап вермас вігөдны кујім-ногөн: өти-ногөн віслывлө тыјас, мөд-ногөн—ныр-пыщкөс, којмөд-ногөн вігө вылыс-кучік.

Тыјасса-сап-өн віггөн скөт вігө зев дыр, јона омөлтчө. Вөвјаслөн ебөс чінө, овывлө кос-кызөм. Кызігас вомгыс петө вір-сора быг. Му-көд-дырјі пыктывлө коқјасыс да мошһаыс.

Ныр-пыщкөс-сап-өн віггөн нырроқјасыс гөр-дөдө. Өти ныр-роқгыс петө зырым. Регыд зыры-мыс лоө віж-ор-сора. Ор-піас овывлө вір. Орыс петігмозыс нырроқ-бердас козмө. Сы-вөсна сені лооны лөмјас да ічөтік дојјас.

Выліс-кучікса-сап-өн віггөн кучікас лооны ічөтік аһкыщ-ыжда лібө гырысжык гөрөдјас. Сіјө гөрөдјасыс сөгөа вөгөоны да пөрөны дојјасө.

Унжыкысө сап-өн віггөн скөтыд вывті јона омөлтчөмыс-вөсна кулө. Ыжыд нађеја бурдөм-вылө оз поз пуктыны зев шоча бурдлөны-да. Сап-вігөм скөтсаң вермө вужны мортлы. Мортлыг тајө вігөм бурдөдны он вермы һекық. Сап-өн морт кулө лун-мөд-мыгті. Сы вөсна сап-өн-вігыс-скөтөс закон щөктө начкавны да гуавны. Гуавны колө сібырса-јазва-өн кулөм скөтөс-моз-жө.

Сап мортлы вужө сап-өн-вігыс-скөткөд вөдіт-чигөн. Сөгөа вужө сап-мікробјасөг-көлујөн вөдіт-чигөн да вігыс-скөтлыг јайсө сөјгөн.

Сапөн вісгөн мед-војдөр мортос пондас кын-
тыны. Сегга біјалас. Пондасны вісны-жукавны кі-
јас, кокјас, медга-һин суставјасас. Туша-вылын
лооны гөрр-чутјас. Чутјасыг лооны гөрөдјас. Гөрөд-
јас вабольлағоны, потоны да пөрөны дојјсө. Ныр-
гыс зырым кутас візывтны вігыг вөвјаслөн-моз-
жө. Сегга регыд-мыгті мортос пондас јона кызөд-
ны. Лолавны лоө сөкыд. Лун-мөд-мыгті сегга
мортыд і кулө.

Сап-дырји јозлы колө јона вермаоны вісөмкөд,
мед оз разав вісөмыс мукөд зөһвіҗа-скөтлы да оз
віомыны јозыс.

Скөтлөн-кө петө ныргыс мігтөм ор-сора зырым
сіјос колө һин петкөдлыны скөт-лекарлы. Сапөн
вігыг вөвјассс колө пыр-жө віјавны да гуавны.
Став зөһвіҗа-скөтос колө торјөдны вігыг-діныг.

Скөт-лекар сегга б вежон-чөж відлывлас зөһ-
віҗа-скөтос, мед оз ло вісөмыс зөһвіҗаыслөн.

Сапөн-кө скөт вісміс—картајассө, гідјассө на-
лыг колө јона весавны. Кыҗи весавны да мыјөн—
індас скөт-лекар. Сіјө-жө гетас мікроб-віјан
лекарствојас.

Кіјасын-кө да мукөдлаын-кө емөг дојјас, гыж-
најас—сещөм јозлы оз ков вөдітчыны сапөн ві-
гыг скөткөд са најө көлујјасыскөд. Вігыг-скөт
олан інас мортлы уҗлыны оз поҗ.

Сапөн вігыг скөтос бурдөдны зев сөкыд. Морт-
лы вісөмыс вермө вужны зев кокһа. Сы-вөсна
колө бура төдмавны; оз-ө віг міјан віҗан-скөт сап-
вісөмөн.

Вылыс-кучікса сап скөтлыг төдмавны абу сөкыд. Тыжасса-сап либө ныр-пыщкөсса-сап төдмавны жона сөкыд.

Міжанлы бур-вылө жона-велөдчөм-жөз өні вермөмаөг вөчны сап төдмалан лекарство. Сіјө шугө—мальейн. Сіјө оз бурдөд сап-вігөм—сөмын отсалө төдмавны сапөн-вігыг скөтөс. Бурдөдан лекарствојас, пөгтіјас сап-вігөмыг век-на абу. Сапөн вігыг скөтөс колө өдјөжык віны да гуавны. Шојсө сылыг колө гуавны сі-бырса-јазваөн кулыг скөтөс-моз-жө.

Јөјталан-вігөм (дур-вігөм).

Јөјталан-вігөм--вужан-вігөм. Мөд-ногөн сіјө вігөмсө шуоны ваыг-полан-вігөмөн. Микробјассө сылыг жона-велөдчөм-жөз өнөң-на абу вермөмаөг төдмавны да аңыны гінмөн. Төдөны сөмын, көні олө вігөдантапјыс—заразаыс. Вігөм-вөчан заразаыс јөјталан-вігөмөн-вігыг скөтлөн ем јурвемас, һервјас-пыын да вом-пыцца дульвөчан һерөдјасын.

Вігөм вужө мортлы, куртчас-кө либө пурас-кө сіјөс јөјталан-вігөмөн вігыг скөт да сегга дульыс-кө куртчигмозыс веккалас дојјасас.

Өні јөјталан-вігөм овльвлө быдлаын му-паста-лаас. Овльвлө і міжан, Комі муын.

Јөјталан-вігөмөн вігльвлөны унаөн: понјас, каңјас, сура-гырыг-скөт, ыжјас, вөвјас, поргјас, көзајас, ручјас, көјінјас, оголјас да крысајас.

Јөјталан-вигөмөн морт унжыкызсө вигмывлө вигыг-пон пурөм-вөсна. Сы-вөсна тани ми сорни-тыштам, кызі вигөны јөјталан-вигөмөн понјас.

Јөјталан вигөмөн вигмөм понлөн вигөмыс мыј-кө-дыра некыз оз төдчы. Вигөм-төдчытөм-пөраыс кыгсө төлыг-мында-кымын, мукөдыслөн - во-жынкымын. Пон, вигөдны-кө, зөһвиза, а вигөмыс вер-мө-һин вужны да разавны мукөдлы.

Вигөм-төдчытөм-пөра помагөм-бөрын вигыг-понјас лоөны мукөдыс зев лөгтөг, мукөдыс кыв-зытөмөг, полыгөг да жугылөг. Сегга оз өшјыны инас, пыр вөрөны да зев өdjө музөны. Оз гојны, куртчалөны пујас, іғас, кужөд да мукөдтор. Сизі кысгө лун 2—3. Сегга сы-бөрті пон јөјмө. Гинјас гырмөны. Пон лоас зев лок, пондас локыг кот-равны кытчө-гурө да быд паныдагыгөс пурны-куртчавны. Увтчөм-пығди секи пондас локыг-омлавны.

Јөјталігөн пон оз вермы гојны һи јуны; вегіг вајуны оз вермы көч ескө сылөн секи і јона гор-шыс когмө-да. Һылыштигас сылөн лоө јона вој-төв-кыскөм (судороги), сы-вөсна оз і вермы. Сы-вөсна-жө вигөмсө мөд-ногөн і шуөны ваыг-по-лан вигөмөн.

Лун 5—6-мыгті сещөма јөјталөм-бөрын пон оз понды вермыны вегіг вөрзөдчыны. Јурсағдыс сылөн вошө зикөз да сегга сижө сы-бөрті өdjө і кулө.

Сещөм вигыг-понјыд-кө либө мукөд вигыг-скөт куртчас мортөс, секи налөн вигөмыс сылы вужө.

Ферт быд куртчöмыс мортыд оз-жö вiсмыв. Курт-час-кö паккөм-пыр—секи вiгöмыслөн вужан-зара-заыс колö паккөмас. Пурөм-дожжасас секи дуллыс вегкалö зев еща да сы-вöсна сөгга оз i ло вiгö-мыс. Мортлөн пон-пурөм-бöрын сiқи-жö вiгöмыс оз тöдчы лун 40—60.

Та-бöрын мортлөн лоö жур-вiгöм. Оз понды вермыны узыны, сөгга лок-нога тöждыгö. Пок-пу-рөм-иныс пыктö гөрдөдö да пондö дожмыны. Ны-лавны лоö зев сöкыд. Воқö—нөти-нын оз понды вермыны нылавны. Лолалөм лоö сöкыд. Кијас-кокјас вөрөдны оз понды вермыны. дуль пондас жона петны. Костјасөн сiқи-жö локыс пеггö-јөјталö: четчыштö вольпасыг, горзö да жуғөдалö мыј-сурö кiпод-улас. Ебöс сылөн пондö ödjö чiнны, сөлөм пондö ужавны омъла, сөгга сувтö қiкөз—морт кулö.

Сецöм јөјталöмыс мортлөн кысгö лун 2—3. Вiсмöм мортыд-кö оз понды бурдөдчыны—сецö-мыс быдөн кулö.

Кықи-жö воқсагны јөјталан-вiгöмкөд да позо алы оз сецöм вiгöмөн вiсмöм-мортöс бурдөдны?

Мед оз вуж мијанлы јөјталан-вiгöм, колö вiд-чiсны вiсыг-пон пурөмыс либö мукөд куртчасыг-јас-пурөмыс. Сы-вöсна јөјталан-вiгöмөн вiсыг-скö-тöс колö пырыс пыр-жö начкавны. Бурдөдны на-јöс он-жö-нын вермы некық-а. Мед оз вермыны куртчасны, быд понлы колö көртавны вомас дом.

Јөјталан-вiгöм лоөм-бöрын став понсö колö до-мавны да тöлыг кык не-лезлыны. Код понлөн абу

көзәјіныс—сещөмјассө колө кутавны да начкавны, мед сещөмыс оз ло һотик. Тақі сөмын верман мынны јөјталан-вісөмыс. Англијаын тақі вөчөмнад оз овлы өні јөјталан-вісөмыд. Сетчө весіг оз леңны вајны боқыс һекущөм пон—бур көт омөл.

Мыј колө вөчны мортлы, куртчаласкө сіјөс јөјталан-вісөмөн вігыс скөт?

Бурдөдантор—сөмын пісҗіалөм. (Прививка). Пісҗіавны колө еновтчытөг. Еновтчан-кө да он вөч—вісман да кулан.

Мыј лоө сіјө пісҗіасөмыс?

Казалөмаөс: пісҗіалөмөн 200 морт-піыс кулө сөмын өтї морт,—199 мортыс бурдө қікөз; пісҗіавтөг—кулө ставыс. Со кущөм бурлуныс пісҗіалөмыдлөн.

Kodөс куртчіс јөјталан-вісөмөн-вігыс скөт, сылы колө быд уж еновтны да мунны пырыс-пырматысса доктор-дінө. Сіјө сесса індас—кытчө колө мунны воғө да мыј вөчны.

Јөјталан-вісөмыс пісҗіаган больнічајасыс шуғоны Пастеровскеј стантсіјаөн. Сещөм Пастеровскеј стантсіјаыс ем унжык гырыс-карјасас—міјанладорын ем Перымын.

Пастер—Франтсіјаса јона-велөдчөм-морт. Сіјө мед војдөр казалөма пісҗіалөмлыс бурлунсө да сесса мед-војдөр пондөма пісҗіавлыны јөјталан-вісөмөн вігыс јөзөс. Сіјө ас-тујдөм-індөмнас вөчіс јөзлы зев ыжыд бур. Јөз оз вунөд сылыс сещөм бур вөчөмсө. Сы-вөсна сещөм больнічајасыс і шуғоны Пастеровскеј стантсіјаөн.

Сещөм больничас быщкөмөн суйоны јай-пыщкө
вигөм мортлы јадсө јөјталан-вигөмлыг. Сижө јадыс
абу јон. Сы-вөсна морт оз кув. Сижө јадгыс морт-
пыщкөсын артмө мөд-пөлөс јад—јөјталан-вигөм-
јадыскөд воґсагыс јад. Унаыг-быщкөмөн тајө воґ-
саган-јадыс чукөрмө уна да сөгга ґикөґ вермө
вигөм-јадсө. Сы-вөсна морт сөгга бурдө ґикөґ се-
щөм вигөмыг. Таґи бурдөдөны вежон кујим.

Мед јөјталан-вигөмөн выыг морт вермас адјө-
жык воштыгны Пастеровскеј больничаө—быдлаын
мунан-билет сетөны мед-војдөр, видґгөтөг. Колө
сөмын петкөдлыны егкөданпас (удостоверение)
вигөм-јывгыд. Унжыкысө некущөм дон оз бост-
ны нуөмгыс.

Кор-на воан-да, кор-на пондасны бурдөдны,
кор-на артмас морт-пыщкын воґсаган-јадыс—
колө лун 40. Кадыс оз-на кол, бурдны поґө-на.
Таґнад мортыд оз кув јөјталан-вигөм-вөсна дај
оз разөд вигөмсө мукөдлы.

Јашщур-вигөм.

Тајө вигөм—вужан-вигөм-жө. Щөкыджыка та-
јө вигөмөн виглөны сура-гырыг-скөт, порсјас, ыж-
јас да көзајас. Щочжыка овлө—вөвјаслөн, пон-
јаслөн, каңјаслөн да вербљудјаслөн.

Јашщурөн скөт кулө еща. Сурс вигыг-скөт-
пныг кулө сөмын ноль душ. Омөльсө вигөмыс вөчө
зев уна. Јашщур-вигөм паскалө зев өдјө, өдјө виг-
мөдө уна скөтөс. Скөт сөгга тајө вигөм-вөсна јо-

на омөлтчө. Лыыс да кучікыс сөмын колө—сещөмөң омөлтчасны. Ферт сещөм омөлтчөм-скөт-гыд абу ыжыд пөлзаыс. Мөсјас јөв гетны пон-дасны зев еща. Јөлыс, сегга лоө чөскыдтөм, миг-төм да лувјалыс. Роч-муын јашщур-вигөмыд му-көд-војасө јона паскавлө.

Вигы-скөтгаң зоңвица -скөтлы јашщур-вигөм вужө уна-ногөн. Скөт вермө вигөмдны мөда-мөдсө өтлаын картајасын да гидјасын олигөн. Сіқи-жө вермөны вигөмдны өтлаын јирсигөн гожөмын. Сег-га јашщур-вигөм разалө вөла-јөзлөн шөйтчан-уз-лан-керкајасын. Јај-вузалысјас да мукөд-пөлөс јөз сіқи-жө вермөны разөдны тајө вигөм.

Ічөт-кукаңјас јашщур-вигөмөн вигөмөны мам-јөвгаңыс ноңаггас. Најөс вигөм топөдө јона. Быд ноңпом-кукаңөс тајө вигөм виө.

Јашщур вигөмөн вигөм-бөрын скөтөс мед-вој-дөр бијалө. Гојны сіјө пондө омөла, рөміңтөм бырө, вомгыс петө дуль. дульлыс—сук-везјалыс. Лун 2—3-мыгті кыв-вылас, пиңанјасас, вомкөщ-јасас да парјасас кучікыс гөрдөдө да лоөны ваболјас. Ваболь-пыщкас—југыд ва. Сегга, лун-мөд-мыгті ваыс лоө гудыр. Вабольјасыс ыждөны—матыгөгөрсө ічөт вабольјасыс өтлаагөны да лоө өти ыжыд ваболь. Сещөм вабольыс сегга потө—сені лоө ічөтік дој.

Сещөм дојјас артмөны мукөд-дырји ныр-пыщ-кын. Вабольјас овлөны кокјасас щөщ. дојјас-арт-мөм-бөрын скөт пондө чотны.

Вабольяс да дојјас мөслөн овлө вөраас да јан-
зім-роџ-бердас. Лыстыны џерт, сещөм вөраа мөс-
көс оз поџ. Јөлыс вөгөмыс-вөсна лоө мигтөм да оз
шогмы сојны.

Заразаыс јашщур-вөгөмлөн ем дојјасса локас
(орас). Сещөм локыс-кө вескалас мортлы кущөм-
кө-ногөн—морт вөгмас јашщур вөгөмөн.

Мед-унаыс јашщур-вөгөмөн вөглывлөны челаџ,
вөгыс-мөслыс путөм-јөв сојөм-вөсна. Вөгмөм-бө-
рын мортөс мед-војдөр біјалө. Сегга пондас во-
сөдны. Регыд-мыгты парјас-вылын лооны ваболь-
јас да дојјас.

Вабольяс да дојјас овыввлө щөщ піһанјасын
да вом-пыщкөсын. Сегга вабольяс да дојјас ов-
лөны пелјасын, чужөм-вылын. Гыж-бердын чуһ-
јасын овлө сөмын вөгыс-мөсјасөс лыстысјаслөн.

Зараза кутчөгөм-бөрын вөгөм төдчытөг мунө
лун 8—10. Ставнас вөгөмыс кысгө вежон 2—3.

Кызі воґсагны јашщур-вөгөмкөд да кызі сыыс
вөдчөгны?

Јашщурөн вөгыс скөтөс колө торјөдны ґоһви-
ґа скөт-діныс. Сегга вөгыс скөтөс оз ков леґны
вөла-вылө јиргыны гөжөмын мед вөгөмыс налөн
оз вуґ мукөдыслы.

Јашщурөн вөгыс скөтөс бурдөдигөн јона колө
төґдыгны, мед вөгыс скөтлы вөлі чөв-олөм да
сөстөма-вөґөм. Вердны колө ыщкөм-веж-турунөн
лыбө зев бур һебыд-кос турунөн. Јуктавын колө
пыґа-ваөһ. Вөгыс скөтлөн олан-ін мед-вөлі кос
да јона волсалөма іґасөн,

Вом-пыщкөссө да вомгөгөрсө колө мыскавны креолын-сора-вайн да шома-из-сора-вайн.

Гыж-гөгөрсө скөтлыг колө мавтны дөгөдөн. Мөслыг вөрасө колө мыскавны борнеј кіслотаён.

Јашщурён вёыег скөтөс оз поџ вузавны, һи нуны кытчөкө мөдлаө. Јөв, рыг да выј вёыг скөтлыг вөјны оз поџ. Картајас скөт-бурдөм-бөрын колө бура весавны. Стенјассө да жоџ-пөтөлөксө колө мыскавны ізвескаа-вайн.

Віган-скөт-бердын нокгыг-јөзлы колө унаыг да бура мыскавны кіјассө мајтөгөн. Сегга налы колө віңны ассө гөгөр сөстөма—мед нагањ вёөм оз вермы вужны-разавны мукөд скөтлыг лібө јөзлы.

Јашщурён вёгмөм јөзлы колө мунны больнычаө петкөдчывны докторлы. Сені мед-өdjө бурдөдасны да індасны мыј колө керны да вөчны.

Туберкулез-вёгөм.

Туберкулез-вёгөм мөд-ногөн шуоны чакотка-вёгөмөн. Тајө вёгөм јона паскалөма јөз-костын. Сіңі-жө тајө вёгөмөн вёглөны уна-пөлөс скөт. Мед-јона туберкулез-вёгөмөн вёглөны сура-гырыг-скөт.

Мукөд скөт-пыыг тајө вёгөмөн вёглөны порејас, вөвјас, ыжјас, көзајас, кролікјас, өблеџанајас да мукөдјас. Сегга туберкулез-вёгөмөн вёглөны лебачјас пөткајас. Најө-пыыг щөкыдџыка вёглөны чіпанјас.

Туберкулезөн вёгмөдө аслыс-пөлөс мкроб. Скөт-пыщкөссө вөскалөм-бөрын мкроб-бердас лөоны

гөрөдјас. Сіјө гөрөдјасыс - проса-шыдөс-ыжда да гы-рыежык. Быд гөрөд-пыщкын ем туберкулозлөн микроб.

Быдмыштөм-бөрас гөрөдыс сөгга пондас сіг-мыны. Сура-гырыг-скөтлөн сецөм гөрөдјасыс зік моля-жемчуг-код. Сы-вөсна туберкулозсө скөт-лыг шуөны жемчуга-вігөмөн.

Туберкулоз сура-гырыг-скөтсаң вужө мортлы. Вужны вермө—вігыг-скөтлыг-кө јај лыбө јөв сојас мортыс.

Скөтсаң вужөм туберкулозөн віслывлөны нач-кыгысјас да начкысан-інјасын ужалысјас. Налөн сіјө вігөм овлө щөкыдзыка кіјасас.

Унжыкысө туберкулозөн віглө карса скөт—векжык картајасын віңоны-да, лудө шоча леэлив-лөны-да. Мортјас-костын овлө сіңі-жө. Коди олө пемыд, эескыд, ва-руа оланінын да коди еща петавлө, еща олө ывлавылын—сещөмыс регыд-жык вігмө туберкулозөн. Поэө шуны, туберку-лоз-вігөм—гөль-јөзлөн вігөм. Эескыд, пемыд, најт, мігтөм оланінјасын олөм-вөсна да омөла гојөм-јувөм-вөсна вігмөны тајө вігөмөн.

дыр-кө-нын да јона коди вісө туберкулознад—сещөм скөттө закон щөктө віјавны. Јөв туберку-лозөн вігыг мөсјаслыс гојны путөг оз поэ. Јөв колө пуэөдлыны. Медга-нын колө відчигны пуэөдтөгыд гојөмыс нөббөм јөв карјасын--сенөд јөвтө вузавлөны быдсама мөскыслыс, сені мед-өдјө вермө лоны туберкулозлөн заразаыс (микроб-

жасыс). Вігыс скөтлыг јаж гојны поңо, сөмын колө шыбытны віган-інсө. Вігөмыс-кө пагкаләма быдлаө туша-пагта-лаас—сещөм јаж гојны оз поң.

Карса скөт-пыг туберкулез щөкыджыка овлө уна-скөт віқан-інјасын, мөс фермајасын. Секі вігөмөны унжыкысө мед-бур јөла-мөсјасыс.

Ғеревһаса скөт-пын туберкулез овлө шочжыка. Төдмавны, туберкулезөн-ө вігө скөт—вермас сөмын скөт-лекар. Сіјө төдмалас да вігталас, мыј колө вөчны сещөм вігөмөн вігыс-скөткөд.

Акѳіномікоз.

Акѳіномікоз—вужан-вігөм-жө. Тајө вігөмсө оз мікроб вөч, а вөчө аслыс-пөлөс щак. Вігөм-вөчыг щакыс зев посні, сінмөн аңыны сіјөс он вермы. Аңыны поңо сөмын мікроскоп-пыр вігөдөмөн.

Тајө, вігөм овлө мортлөн да скөтјаслөн. Скөт-пыг тајө вігөмөн віглөны сура-гырыг-скөт, поргјас, вөвјас, понјас, каңјас да көрјас. Щөкыджыка віглөны өшјас, мөсјас да јөз.

Скөтсаң мортлы акѳіномікоз вужө зев шоча. Вігөм-вөчан-щакыс ем быдман-шепјасын: суын, ідјын, зөрјын да мукөд турунјасын. Сещөм шепјассаңыс вужө вігөмыс мортлы—сы-вөсна јөзыд щөкыда і віглөны тајө вігөмөн.

Кіјасын-кө, вомын-кө, лібө мукөдлаын емөг дојјас, гыжнајас да сетчө вескалас вігөм-вөчан-щакыс—секі морт вермас вігөмыны акѳіномікозөн.

Вісём мортлөн кён-гурё лооны јонгыљјас: черлыјасас, кыв-вылас, ыллалан-інас, гојан-горш-пыщкас, кынёмас да сувјас-пыщкас.

Вісём кысгё уна во. Тајё вісём мортёс вывті-топёдёмөн өз вісёд. Мукёд-аырјі сёмын јонгыљјас-вёсна овлө гёкыд ылавны лібё лолавны. Секі јонгыљјассё колё больнычаын бурёдны (вундыны).

Кыңі відчигны актіномікозыг? Оз ков гојны ветліг-мунігөн мујас-вылыг ыкущём шеп. Сіјё гојёмөн он пёт, вісём кёлыштны зев кокны. Вісёдан-щакыд зев посны—он вермы торјёдны, кущём шеп щака да кущём шеп щактём.

Актіномікозён вісыг скётлыг јасё гојны позё. Сёмын колё јонгыљјаса вісан-інсё быдлаыг шыблавны.

Ковјас.

Өнөң мі горнытім скётсаң мортлы вужан-вігёмјас-јылыг. Сіңі-жө скётсаң мортлы вермёны вужны уна-пёлёс ковјас. Ковјас ставыс паразітјас; комён-кё шуны — дагёс-гојыгјас.

Тој, пыщ, лудік—паразітјас-жө. Најё гојёны дагёс—міжанлыг вір.

Ковјас-јылыг быдён ыуна төдёны. Быд ков олө міжан-пыщкёсын, гојё міжанлыг гојан—сы-вёсна сіјё паразіт дагёс-гојыг.

Тој, лудік да пыщ олёны ортсын. Мі најёс шуам ортсы-паразітјасён. Ковјас олёны мі-пыщкын. Најё пыцца-паразітјас.

Пыцца-параытјас мјан емög уна. Сізі-жө ем уна-пөлөс ковјас. Ковјас-пыг ми öни горнитам сөмын скөтгаң мортлы вужыгјас-јылыг да кущөм-јас мед щөкыда овлөны.

Ковјас мортлөн овлө кык-пөлөс: вөснјас да кыз-гөгрөсјас. Куз-вөснi-ковјас шугөны лентаа-ковјасөн (лента - кофөг - да). Кыз-женыд - гөгрөс ковјас овлө уна-пөлөс: ем корјас-кофөг да куз-мөс-чаг-кофөг.

Кор-коф ков овлө мусын. Сіјө шугө кык-вома мус-ковјөн. Сещөм ков овлө ыжјаслөн, мөсјаслөн да порејаслөн мускас. Сізі-жө овлө i мортјаслөн. Тащөм вiгөмыс скөтлөн шугө—мус-сігман-вiгөмөн.

Мусын скөтлөн кор-коф ковјыс овлө вын-уна. Секi нн скөтлөн вiгөмыс шугө вiж-вiгөмөн (желтуха). Унаыг вiгыс-скөт сы-вөсна кувлө. Мукөд-дырјi кык-вома ковјасыс петлөны мусыс сув-јас-пыщкө—сесаң асмогасiгөн сесга ортсө. Сы-бөртi вiгыс скөт бурдө.

Скөт-мус-пыщкын олiгас ков вайө - торјөдлө гөгрөс-көјдыс (яички). Ков-көјдысыс асмогасiгас скөтлөн петө ортсө. Наяө вегкалөны му-вылө да турунјас-вылө. Мус сігман-вiгөмөн морт вiгльвлө цоома-туру јас (шомкор) да пуктасјас вежөн гө-јөм - вөсна, вегкалөма-кө на-вылө скөтгаң ков-көјдысыс.

Каңјаслөн да понјаслөн мусас овлө аслыс пөлөс ков—шугө кык-вома каң-ковјөн. Сіјө iчөтжык кык вома мус-ковјыс. Кык-вома каң ков

овлө щөц мортлөн. Вігмөдө сецөм ков кокнід-
жыка.

Тащөм ковјасыс мортлөн овлө шоча. Щөкыд-
жыка овлөны да јонжыка вігмөдөны мортөс
лентаа-ковјас.

Лентаа-ковлөн ем ічөтк, кутчісанторјаса, јур.
Сецөм јурнас сіјө вермө топыда ласкыны сув-
бердө. Лентаа-ковјас овлө уна-пөлөс. Өтi-пөлөс
олөны өшјас-пыщкын, мөд-пөлөс—порг-пыщкын,
којмөд - пөлөс — черi-пыщкын, сізі воҙө. Сөгга
најө овлөны морт-пыщкын.

Өні мi төдмалам, кущөмөгжык овлөны лентаа-
ковјас да мыјөн најө торјалөны мөда-мөдгыс.

Мi төдам-нын: лентаа-ковлөн ем јур. Сені ем
кутчісанторјас топыда ласкыны сув-бердө. Ков
кутчігө сув-бердө, медым колтчыны да овны сені.

Өшгаң мортлы вужан лентаа ков шусө өш-
ковјөн, порггаң — порг - ковјөн, черігаң —
сір-ковјөн. Мед-јона, туша-ыждаыг-кынці, тор-
јалөны најө мөда - мөдгыс јурјаснас — јурјасыс
абу өткод.

Лентаа-ковјас олөны мортлөн сув-пыщкын.

Вом ковјаслөн абу. Јур налөн лөгөдөма сөмын
сув-бердө кутчігөм-вылө. Мiјан сувјасын сојан-
торјас ковлы оз ков вомөн сојны. Сојансө најө
вескыда кыскөны ас-пыщкас кучік-пырыс. Поцө
шуны, најө купајтчөны сојан-пыщкас да сојаныс
на-піјө ачыс јiжө. Серт најөс шыглун оз боет.

Мортлөн ков овлө аршын 10—12-кузта. Му-
көдлөн овлө сыыг-на куз. Мiјанлы колө төдмав-

ны, кызі ковжыс вужо скотгаң мортлы да кызі колө вужомгыс видчигны.

Јургаңыс да мөдар-помөғыс ковыдлөн тушаыс—бытөкө-кө жітлөма мөда-мөд-бердас поснідік лентајас (членики) Быд сещөм ічөт-лентаас, быд-мөм-бөрын, артмө ков-көјдыс (яички) Мортлөн кор-гурө асмогагас сещөм ічөт-лентајасыс мыжкө - мында петө ортсө—сіјө помладоргыс орөм торјас. Сегга, ков-көјдысыс сојіг-јувіг-мозыс веккалө скөтлы лөбө черілы. Мед војдөр скөтлы вомпырыс најө веккалөны кынөмас, сегга сувјас.

Ков-көјдыс зев посні. Гімөн најөс өң вермы аңыны. Посні - вөснаыс ков-көјдысыс скөтлөн сув-пырыс кокыа разалө быдлаө јаж-пыщкас.

Јаж-пыщкын ков-көјдысјас нөжјөнікөн сегга пондасны быдмыны. Быдмасны аңкыщ-ыждаөң--лоөны ков „пыщ-піјан“ (зародыши финны). Унакө сещөмыс јажас—јажыд бытөкө-кө тырөма југыд-ваболјасөн. Сещөм јажсө јаж-вузалысјас ошкөны—ваболјасыс-пө, шуөны госторјас. Сөмын абу сіјө сізі. Вісталім-нын, мыјыс артмөны сещөм југыд-ваболјасыд. Сещөм јажтө-кө сојас мортыд шедө-нын сылы ковыд уңжыкысө. Мортыдлөн сещөм јаж сојөм-вөсна і овлө ковыд.

Ков „пыщ-піјаныд“ јажнад веккалөны мјан кынөмө, сегга-нын сегга—сув-пыщкө. Сув-пыщкөсын ков „пыщ-пілөн“ вылі-кучікыс торјалө—прөстмө ков-јурис. Јурнас сегга сіјө кутчөгө сув-бердас. Сувјасын мортлөн сојан уна. Ков сені зев өдјө быдмө.

Коркө мортгаң ков-лентајасыс көјдыснас бара веккалө скөтлы—скөтгаң бара мортлы. Сізі ков-ыд пыр і бергалө: мортгаң - скөтлы, скөтгаң-мортлы.

Ков-быдмөм-бөрын мортлөн торккө кынөм-пыщкөс. дугдывтөг пондас кынөм сумавны. Сег-га овлө мытөтөм. Торккө мортлөн олан-ногыс. Морт сојө ескө јона да омөлтчө. Лоө вөртөм—кельд. Таңнад морт век омөлтчө да омөлтчө—кувтөз унаыс овлө.

Морт-пыщкөсыс ковјөс кықкө-мыјкө колө вөт-лыны.

Ков-вөтлан лекаpство ем уна-пөлөс—ков-сер-ты. Кущөм лекаpство колө сетны—сы-јылыс тө-дөны докторјас да пельшөрјас. Нәјө сетасны ле-каpство да вөсталасны—кықј сіјөс колө јуны да мыј колө вөчны јувөм-бөрын.

Ков-вужөмыс вөдчөгөм-куға өз ков сојны омө-ла пугөм да омөла жарөтчөм јәј. Кіјас сојөм-возвылын колө бура мыскавны мајтөгөн. Карја-сын-начкысанінјасын быд јәј-туша вөдлалөны. Кова-јәј бырөдөны—оз лөзны вузавны. Јәј-нөби-гөн колө бура вөдөдны, мед абу сені ков-југыд-ваболјасыс.

Пон-ков (Екінококк).

Пон-ков олө сув-пыщкын понлөн. Сіјө лента-код-жө, сөмын абу ыжыд. Јур-дінө өтлаалөма сө-мын нөль ічөтік лентатор. Понлөн асмогагігас ков-көјдысыс петө ортсө да веккалө сојан-турун-

вылө. Скөт сещөм турун гојөм-бөрын вiгмө пон-ковјөн. Налөн лоө екинококк-вiгөм.

Вiглөны сещөм вiгөмөн ыжјас, гура-гырыг-скөт, порјас, канјас да мукөдјас. Пон-ков вер-мө вужны мортлы.

Пон-ков-көјдыс скөтлы лбө мортлы вегкалөм-бөрын пондас бждмыны да артмыны сыыг ков-„пыщ-пи“. Ков-„пыщ-пи“ олө вабол-пыщкын. Мортлы вегкалөм-бөрын ков-„пыщ-пи“-ваболлыс зев өdjө быдмө да овлө мукөд-дырји кага-јур-ыжда. Ваболјасыс овлөны мортлөн мус-пыщкын, вөрк-јасын, гөлөмын да мукөдлаын.

Сещөм ков-„пыщ-пиа“-ваболлыс шугө екинококк-көн. Сы-восна вiгөмсө шуоны екинококк-вiгөмөн.

Ков вужө мортлы понкөд вөфитчигөн. Понјас асмогаганыс унаыг лаксылөны. Ков-көјдысыс налы вегкалө гөн-вылас. Вiгыс понјөс малалигөн ков-көјдысыс мортлы вегкалө кiјас-вылас. Кiјас-гаң сөгга вегкалө кынөм-пыщкө да сувјө. Сув-јассаң вегкалө мусө да мукөдлаө. Екинококк-вi-гөм мортлы зев гөкыд. Морт сiјө вiгөмыг зев-нын шоча бурдывлө. Бурдөдны вермөны сөмын болнычаын оператсија-вөчөмөн.

Пон-ков-вужөмыг да сещөм вiгөмөн вiгмөмыг морт вермө вiдчигны сөмын ассө бура-сөстөма вiгөмөн. Оз ковнекор гiбөдны лeсчiтчыны асдинө понјасөс. Чeлaфөс понкөд вoрсөмыг колө өлөдны. Пон-динө инмөдчөм-бөрын пыр-жө колө

кіјас мыскавны мајтөгөн. Быд гојом-воз-
вылын кіјас сізі-жө колө бура мыскавны.

Тріхіна.

Ковјас-пые мед-щөкыда овлө тріхіна-ков. Сіјө скөтлы вөчө мед-ыжыд лок. Мукөд ковјасые сіјө торјалө тушанас абу плавкөс, а гөгрөс сіјө.

Тріхіна-ков рөдмө зев өdjө. Öтi тріхінаыг сі-
чим вежонөн лоө даc-сурс тріхіна.

Тріхіна-ков зев посчи. Сізі гинмөн аdыны сіјөс он вермы. Адзан сөмын ыждөдан-стөклөјас-пыр віжөдөмөн. Тріхіна-ков мортлы сув-пыщкө вөскалөм-бөрын пондө зев өdjө рөдмыны. Рөгы-дөн öтi тріхіна-ковсаы лоө зев уна том-тріхінајас. Том-тріхінајас сув-пыр рождөчөмөн разөдчөны быдлаө. Кор најө разөдчөны—мортөс біјалө, сег-са лоө кынөм-вісөм.

Том - тріхіна-ковјас овмөдчөны јај-пыщкын. Сені најө быдмыштөны да гартыштчөны кыщө-моз. Сегса сіјө сені вевтгыгө кучікөн мешөкөн-моз.

Јај-пыщкөсыс тріхіна-ков овмөдчөм-бөрын пон-дас чорыда јукавны. Сені лоө воспалиеньө-вісөм (воспаление мышц). Сегса морт лоө віртөм да ебөстөм. Вывті уна тріхіна-ковјасыс-вөсна унаыг морт кувлө.

Мортјаслөн-моз-жө-тріхіна-ковјас овлөны скөт-јаслөн. Тріхіна-ков овлө порөјаслөн, көчјаслөн, крысајаслөн, ыжјаслөн да мукөдјаслөн. Налөн

тріхіна-ковјас сіңі-жө овмөдчөны јай-пыщкөсын.
Мортөс-моз-жө вгөдөны.

Порејас гојөны крысајасөс. Порејай гојө морт.
Сіңі тріхіна-ков вужө мөда-мөдсаң. Карјасын,
начкысан-інјасын, быд јай-туша відлалөны скөт-
лекарјас. Ем-кө јай-тушаын тріхіна-ков—вузавны
оз леңны, јасө бырөдөны. Сіңі-жө колө відлавны
быд јай-туша өктјасын да феревнајасын. Сіңі вө-
чөмөн сөмын морт вермас відчізны тріхіна ковјас.

Өні мі төдмалім уна-пөлөс вгөмјас. Најө ву-
жөны скөтсаң мортлы да мортсаң скөтлы. Унжык
вгөмыс лоө мікроб-вөсна. Мікробјасыс өти-пөлөс
вгөмлөн мортлөн көч скөтлөн өткодөг. Најө
вермөны овны морт-пыщкын дај скөт-пыщкын-
вөчөны өти-пөлөс вгөм. Сөщөм вгөмјасыс: Сібыр-
са-јазва, сап да мукөд вгөмјас.

Акѳіномікоз сіңі-жө лоө мортлөн вужөм вөсна.
Вгөмсө вөчө аслыс-пөлөс щак. Щакыд мікроб-
код-жө ловја-олыс.

Сөзга мі төдмалім, кыңі вужөны мортлы уна-
пөлөс ковјас.

Вөв, мөс, ыж, порс, пон, каң—ставыс најө
міјанлы коланторјас. Міјанлы лоө најөс вердны-
јуктавы да төждысны быд-ногөн. Сіңі-жө колө
міјанлы төждысны, мед најө вөліны қоңзіқаөг.

Вгөан-скөт мианөс оз вермы кокөдны. Вгөыг-
вөллөн он гөр, он кыскас. Вгөыг-мөс оз сөт јов.
Сіңі і воқө. Сөзга оз ков вунөдны—вгөыг-скөтсаң
морт вермө воштыны ассыс қоңвіқалунсө. Вгөыг-

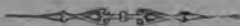
скөтлөн вiгöмыс вермö вужöмөн разавны мукöд
зöнвiзa-скөтлы лiбö мортлы. Скөт-ковјас сiзi-жö
вермöны вужны јöзлы. Ковјас-вöсна сөгга морт-
лөн овлö гöкыд-вiгöмјас.

Крестанiн, ферт, оз вермы тöдны кущöм вi-
гöмөн вiгö скөт. Быд морт, тaјö нiгасö лыддöм-
бöрын, мед думыштлас: оз-ö вiг кущöмкö вiгöмөн
сылөн вiқан-скөт? Оз-ö вермы налөн вiгöмыс вуж-
ны аслыс да мукöдлы?

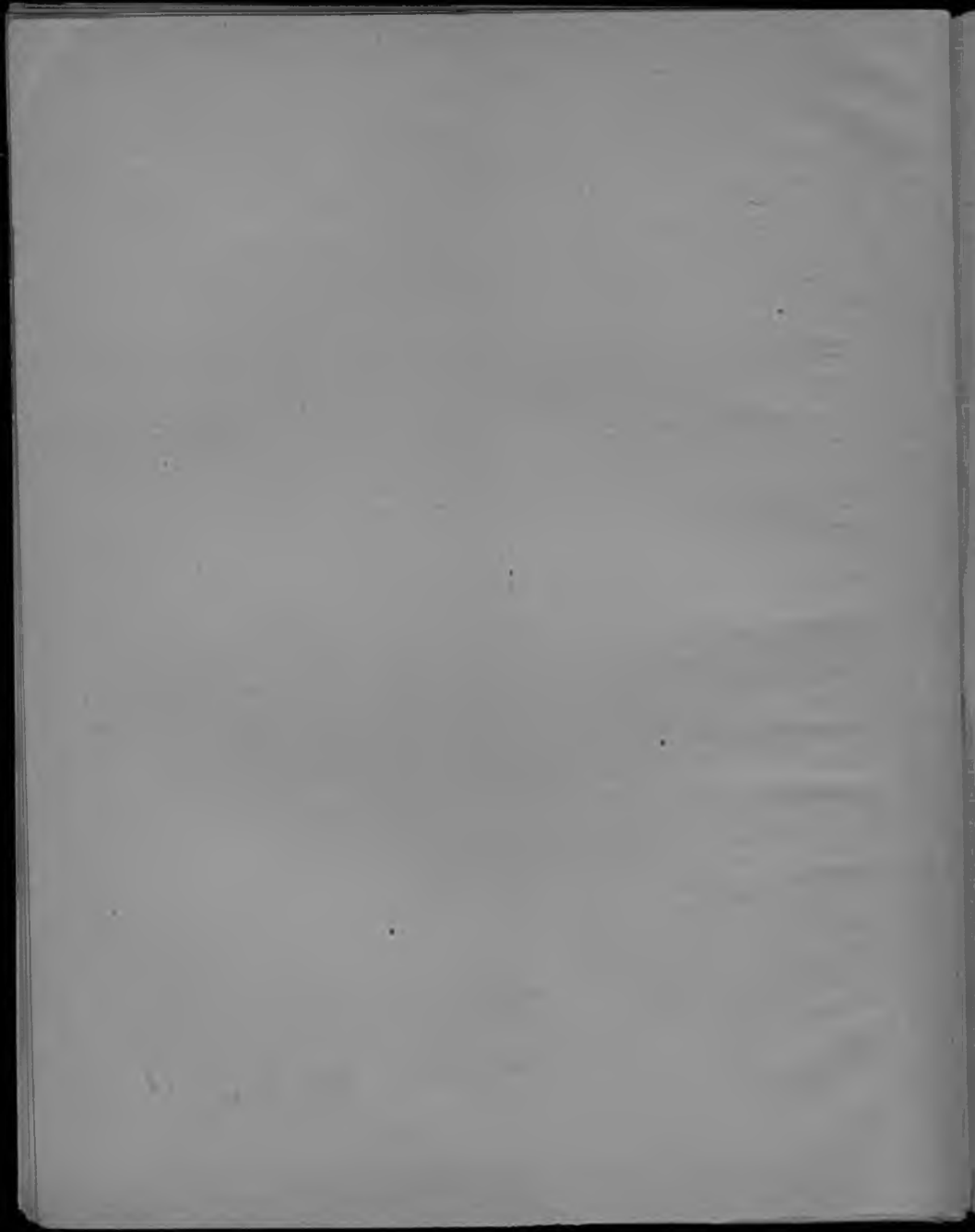
Олөм вöсна да зöнвiзалун-вöсна мiјанлы лöö
тöждыны мед-војдөр аслыным. Öткода колö вiд-
чiгны вужан-вiгöмыс: мортсаң-көт, скөтсаң-көт-
вужö, асгыс зöнвiзалун морт вермö вiзны сöмын
велöдчöмөн да тöдöмөн. Тöдмавны позö сöмын
нiгаыс лыддöмөн да тöдыг-јöзлыс вiсталөм кыв-
зöмөн

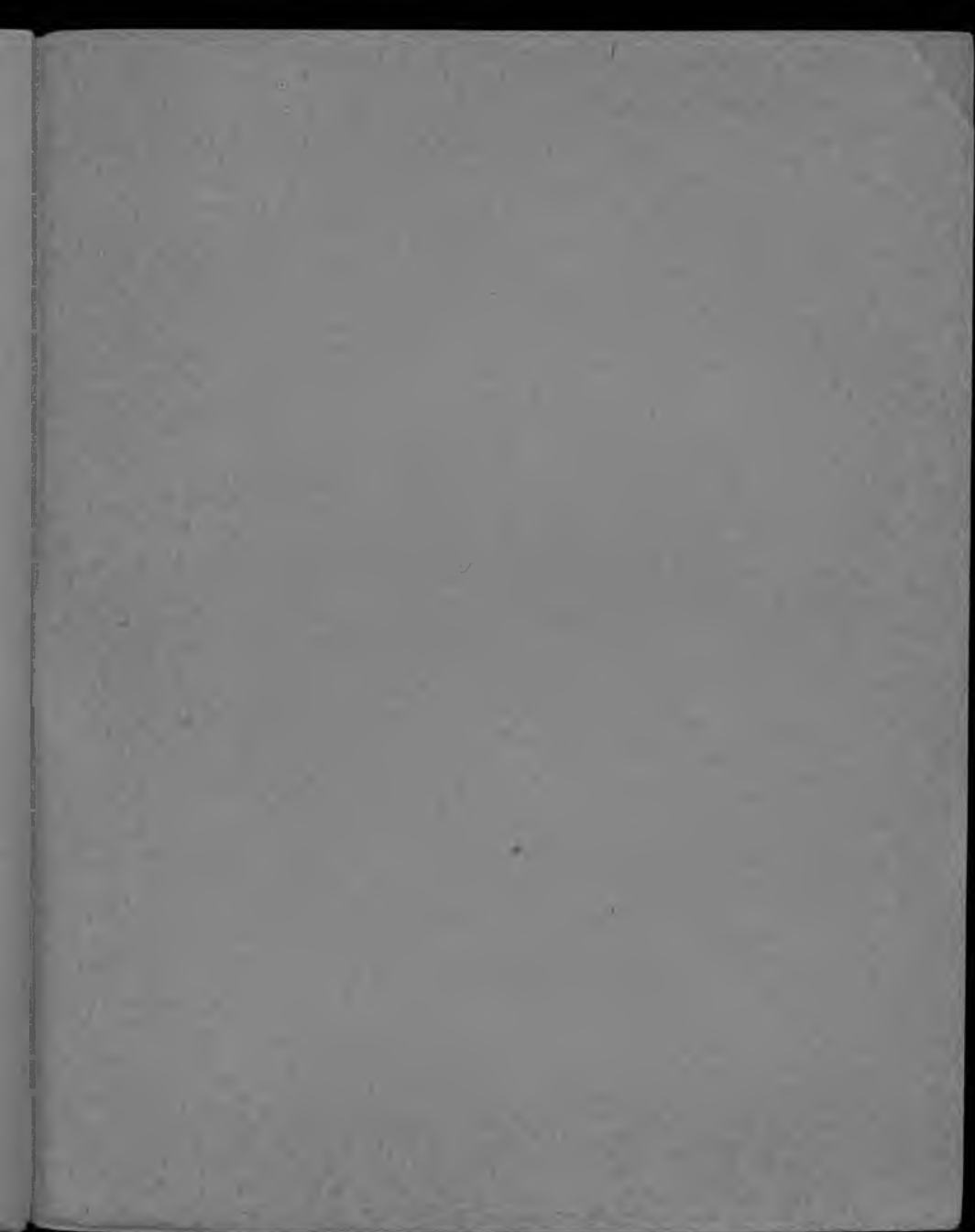
Скөт-зöнвiзалун-вöсна тöждысысјас—скөт-ле-
карјас. Најö вермöны тöдмавны: вiгö алы оз мi-
јан скөт. Најö-жö сөгга вiсталасны, кызi вiдчiг-
ны вужан-вiгöмјасыс. Сы вöсна колö, мед скөт-
лекар вöли матын јöзлы. Вужан-вiгöмјаскөд вер-
магiгөн колö, мед вöли унжык скөт-лекарјас.

Быд мортлы колö вiзны ас-гөгөр да скөт-гө-
гөр сöстöма. Вiгöмкөд вермагiгөн колö ставлы
кутчiгны öтув сещöм уж-бердö. Быдöнлы колö
пыддi-пуктыны вужан-вiгöмыс вiдчiсан тудöм-
iндöм. Ыжыд мыж вöчыгөн позö шуны кодкö-кö
скөтлыс вiгöм зөблалö да вiгыс-скөтлыс јај да
јöв выј вузавлö.

Инд. № 3611

доньс 10 ур. „Н“.

	Комп-3
	2-717